

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 28 (1941)

Artikel: Ina sentupada egl jester
Autor: Cathomas, Bistgaun
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882303>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 14.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Ina sentupada egl jester

da Bistgaun Cathomas

Cun in cert sentiment de melancolia sesel jeu en mia pensiun a Basilea. Quella emperneivla casa ei situada sper la riva dil Rein, aschia ch' ins sa contemplar cumadeivlamein il flum, ch'ei a Basilea ualti lads. La stanza ei bunamein vita pertgei jeu sundel vegnius oz tard a tscheina. Haiel luvrau igl entir di e sundel ussa bravamein staunchels. Pacificamein sesel jeu sin mia sutga ed admirel tras las ladas finiastras las undas dil Rein. Jeu haiel peda, gie jeu fetschel peda ussa. Tochen che mia suppa vegn survida saiel jeu far senza disturbi mias contemplaziuns. Il radio suna ina melodia melancolica. Staunchels, musica, la sera ch'entscheiva a far de brin, in grond flum che va ruasseivel speras vi, lunsch naven della patria muntagnarda en in marcau tut persuls, tgi havess buca sentiments de melancolia e passedetgna? L'aua tschallata monoton viado en la sera de stad. E sco l'aua dil Rein va suenter ina perpetna lescha della natira encunter la mar, per leu s' unir cun quella, in bi simbol de tuts carstgauns, che van era cun la medema nunevitabla necessiad encunter la mar della

perpetnada per leu s' unir cun nies origin, il Tüt-pussent, aschia viageschan mes patratgs questa sera de stad ensiviars suenter il Rein. Na els han buca peda de far tut ils carauns, els sgolan sur cuolms e vals si tier ina pintga patria muntagnarda. «Patria, patria, tei egl jester hai empriu de carezar». Jeu sedamondel tgei che seigi propi la caschun de mes sentiments, de mia passadetgna. Avon mei semova il Rein, mo ord las undas sesaulzan mes cuolms grischuns cun vasts glatschers, mias alps grischunas, ils mises cun lur pasturs e cun lur tibas; jeu vesel avon mei ils muvels pasculonts, il pur co el lavura e braha igl entir di, mo era co el mira la sera loschamein sin sia lavur, sin siu toc frust nausch sco sch'el fuss in retg. In tal eis el pilver aschiditg ch'el stat ferm sil principi: «Quei ei miu grep, quei ei miu crap». Bein ston las lavurs vegnir fatgas, bein las leschas vegnir suandadas, denton fa el quei sco ei para e plai ad el. El u ses babuns han tschentau si ellas, el u ses affons san puspei midar ellas sch'ei anflan per bien. Paupra ei la libertad savens, denton dat ei sil mund nuot pli bi, che quella libertad. La gliעד dil marcau ei buca libra sco il pur, era buca sch'ella viva ella libra Svizzera. Per empruar quei e cheutras emprender d' apprezziar nossa libertad, stuessen ins mintgaton saver ir empau per il mund entuorn e mirar co ei vesa ora leu. In tal bein san ins apprezziar pér cura ch'el smanatscha de svanir, d' ir a piarder. Lu aver va pur suveran ora sin in crest nua che Ti survesas Tiu bein, Tes praus ed

ers e cuolms e recitescha cun stema e fervur la canzun dil pur suveran, sinaquei che Ti emblidies mai d'apprèziar quei Tiu pli grond bein sin tiara e che Ti vegnies buca turziaus cun sclaveria pervia de Tia negligentscha. E fusses Ti gia sin via de vuler vender Tia libertad per in tschuf daner, lu retuorna, tuorna anavos aschiditg sco igl ei aunc temps. Pertgei mo memia prest eis Ti tschorventaus. Pli bugen, melli ga pli bugen libertad paupra che reha sclaveria. Gie savens fa gest quella paupradad libers. Buca il daner fa il carstgaun gronds, quel fa quei mo suoravi, mobein siu intern. Da lez dependa ei, ed il pli bi eis ei, cura ch'ins sa unir sin quest mund libertad externa cun libertad interna.

«Buna sera!» Ina vusch sereina e clara ha destadau mei orda mes patratgs. Jeu sundel tut surstaus de veser avon mei in'enconuschenta matta grischna. Sto esser ch'ella ha legiu ord mes egls quella sorpresa, pertgei ella declara:

«Mes geniturs ein i sin viadi oz e jeu sundel tut persula a Basilea, perquei sundel vegnida cheu a tscheina.»

«A mi fa ei plascher d'astgar tschenar cun ina aschi emperneivla cumpignia,» dundel jeu per risposta.

«Scheis encrescher?» damonda la matta tuttenina suenter haver priu plaz vis-à-vis mei.

«Sch'ins sa numnar mes sentiments aschia, gie. Jeu erel cun mes patratgs si ella patria grischna, si en mes cuolms che jeu carezel aschi da cor. Quels

cuolms ch' ein per nus sco buns amitgs, che laian en lur ravugl sentir nus la grondezia dil scaffiment, quella tgeudad e maiestusa bellezia che fa de saver a nus il tutpussent Scaffider.

Las fontaunas schi claras sc' in cristagl sgarguglian sut in crap ora e fan in paterlem sc' in affon d' in onn. Ellas han aschi bia de sburbatar ch' ellas vegnan mai unfisas de far ir la miaula. E pilver ellas han ton de raquintar sur dil liung viadi sutterran. Entirs dis vegnessen ins buc unfis de tedlar quels raschie-nis, sch' ins capescha quei lungatg, gest sco ina mumma vegn mai unfisa de tedlar il sburbatem de siu pignet.

Aschia s' uneschan els cuolms quels maletgs maie-stus cun ils pli carins. — Essas Vus enzacu stada sin in ault cuolm?»

«O gie sin enzacons.»

«Lu fa ei buca basegns che jeu resdi a Vus dils sentiments che tschaffan il carstgaun si en la tiara dil capricorn e dell' evla.

E tonaton nos cuolms grischuns han per mei aunc enzatgei auter che fa palpitare miu cor. Els ein postai entuorn nossa tiara sco gigantas guardias per dustar scadin inimitg, che vul devastar nossa pintga tiara e cultura romontscha. Co havess ina pintga cultura saviu semantener tons onns, tons tschentaners, sche ella fuss buca stada privilegiada della natira entras sia posiziun enamiez ils cuolms. Pér oz ch' ins vesa aschi recent cun tgei vehemenza la historia mundiala va tras il mund, e quei ei stau pli u meins adina

tuttina, savein nus s'imaginar tgei relaziuns extraordinarias e dapli aunc tgei tgaus dirs ch'ei ha vuliu per mantener nossa custeivla ierta aschi ditg. Per tgei igl ei franc buc adina iu fetg lev e dal pugn de vista material stau aschi d'engrau per nos babuns de stuer sin fieras e marcaus, egl jester, sil gudogn stuer sestrer cul lungatg. E tonaton carezavan nos babuns il romontsch.

Jeu haiel savens savens ponderau pertgei il carstgaun careza siu lungatg mumma era sche quel dat ad el enqual difficultad. Jeu sai ch'ei dat bein enqual, era Romontschs, pil trest ch'igl ei, che tschintschassen pli bugen tudestg che romontsch perquei ch'ei fuss pli cumadeivel. Denton ei quei segns de decadenza e mo las excepziuns, pertgei il regl suenter spir cumadeivladad ha mai fatg grondas ovras sil mund. Cumadeivels ein ils Franzos stai perquei han els piars l'uiara. Pader Maurus p. m. scheva savens a nus: Duas caussas lai in pievel buca scarpar ord il cor, la religiun ed il lungatg. Ed el, che era in um aschi pacific e migeivel en tuts graus haveva direct in odi enviers quella regenza che ha sfurzau ils Tiroles, de brattar il tudestg cun il talian. Cun il lungatg miera il pievel, siu character e siu talent. Della mort denton sedosta il singul sco in entir pievel tochen il pli davos.»

«Gie» interrompa mia emperneivla cumpogna «perquei ch'il carstgaun careza siu lungatg. Ei dat sil mund certas caussas ch'ins sa buca exprimer cun plaids, quellas san ins mo sentir. Pertgei careza ina

mumma, gie savens in' entira famiglia il pli fetg in pauper affon malsaun, mendus pli che tuts tschels. Cun quella paregliaziun viel jeu naturalmein buca dir ch' il romontsch seigi in affon malsaun u mendus, mobein ch' ei detti damondas ella veta, ch' igl intelletg sa buca capir, sch' il cor quescha. Il misteri ei ell' unfrenda! Pli grondas unfrendas che nus purtein per ina caussa e pli cara che quella vegn per nus. Mo denter ils Romontschs havein nus deplorabla- mein era de quels che han aunc mai purtau in' unfrenda per il lungatg e che han per quei motiv per nossa viarva mo intelletg ch' ei il pur materialissem, mo negin cor.»

En siu entusiassem era la biala matta grischuna secotschnida sc' ina rosa e ses egls brins tarlischavan plein fiug. La biala cavellera nera circumdava la fatscha della giuvna sco flurs-cuolm la fontauna sereina. Ella continuescha: «Ed era Vus students haveis en vossas retschas bein enqualin che patratga aschia. Tgei vi jeu far cul romontsch? ei lur beffegionta risposta. Quel nezegia mei nuot. Oz ein ils temps midai e mo il grond vala, quels pigns vegnan tuts squitschai sut, quei vesan ins gie di per di. Latin e grec, gie schizun hebreic vegn ei empriu, mo buca romontsch. E perfin nos augsegners, che han il bia de pastorar lur entira veta per romontsch, ston emprender tuts auters pusseivels lungatgs, mo buca romontsch. Ins vegn pli tard o en nossas pleivs buc' a dumandar suenter bia, sch' els sappien grec, mo ch' els sappien far in priedi per romontsch,

che tut capeschi e negin sedurmenti. Ed era Vos students dell' universitad essas nuota megliers. Per tut auter haveis vos peda mo buca per il romontsch. Uniuns de students e de tuttas autras caussas ei sin Vies urari, mo buca mintgaton ina mes'ura pil romontsch, per leger u scriver enzatgei en Vies lungatg mumma. Vos studegeis, fetg endretg, mo Vos haveis entras quei privilegi era l'obligaziun de dar enzatgei a vies agen pievel. Cons students havessen talent de scriver ina pintga historietta, ina novella, gie schizun in roman cun character genuin romontsch. Igl ei aunc mai dau giu da tschiel sabis, tuts han stoviu emprender, entscheiver. E gest quei maunca. Pertgei piarder la curascha avon ch'entscheiver, ni cura ch'ins ha biabein entschiet, sch'enzatgei va buca gest sco ei para e plai? Pertgei haveis calau de dar ora quellas «Paginas?» Gest in organ aschia fuss cheu per dar caschun als giuvens d'empruar lur talents e per schar far els ils emprems tgau-brochels sin il muletg della poesia e prosa. Buca tuts quels ch'entscheivan e scrivan inaga duas lingias ein u vegnan poets e sribents, denton ei quei era buca la finamira. Mo sco ch'il pagnar dat curascha allas vaccas, aschia dat il scriver anim al sribent e poet de luvrar vinavon. E cheutras vegn era la resca, ch'in de nos talents savess restar zup-paus pli pintga. In pievel de roschadas milliuns habitonts ha mai munconza de sribents, ni de poets, ni de poetins. In pievelet de curonta melli habitonts denton sto recaltgar tut las forzas per saver prestar

enzatgei e dar vivonda spirtala a ses burgheis. Era ils scolasts ed aunc bein enqual auter che sa buca tgei pegliar a mauns cun il temps liber, savess impunder quel, silmeins enqual uriala, per siu lungatg e sia cultura.

Vus duvreis gnanc ir ord nossa tiara per veser ina biala activitad romontscha. Talents san ins buca scaffir, mo ins sa svegliar els. Era denter nossa generaziun sils onns vesan ins aunc ina biala lavur, mo quei che manca e che fuss absolut necessari ei la collaboraziun era dils giuvens. Lez duessen ir ordavon cun igl entusiassem, pertgei la giuventetgna ei quella che astga e duei marschar ordavon.»

Jeu sepusavel cumadeivlamein encunter il pusal de mia sutga e contemplavel cun atenziun quella incantada oratura. Jeu erel dil tutafatg pertscharts dil lavatgau che jeu survegnevel de quella energica representanta della schlatteina migeivla. Denton erel jeu era pertscharts che quella reprimanda seigi buca dil tut nungiustificada. Jeu haiel cuschiu ruasseivlamein per schar sequietar in tec mia compatriota romontscha. Ella mira ora sin l'aua, sin las undas termagliontas dil Rein e jeu saiel observar co sia fatscha rigurusa vegn en quella contemplaziun pli e pli migeivla. Quescher ei il meglier remiedi per dumignar sesez, mo era per dumignar il proxim. Sco sch'ella vuless supplicar mei per perdun ch'ella hagi detg aschi clar la verdad, dat ella ina egliada sin mei e tuorna lu puspei anavos tier l'aua dil Rein.

«Jeu engraziel a Vus, che Vus haveis palesau senza compliments a mi vies patertgar sur de quella caussa ed ei fuss per scadin de nus de grond nez de saver quei. Denton astgeis Vus buca emblidar ch' ils temps ein semidai. Oz vegn pretendiu dal giuven carstgaun bia dapli che dal temps de tat e bab; studegiai e buca studegiai han oz in bia pli dir combat per il paun de mintga di. La peda ei oz pli scarta che avon trent'onns, il paun pli aschs de gudignar.»

«Quei ei ver» di la matta plaunsiu, senza calar d'observar il flum malruasseivel, «denton ei quei buc' ina stgisa che po star. Lamoignon, in filosof franzos, era maridau cun ina femna che fageva adina spetgar el in' urialetta sin il gentar. Suentar in tempset eis el vegnius al patratg, de scriver en quels muments enzacontas lingias. Per quei intent ha el semtgau tenta e pupi. El decuors dils onns — onns ein cuorts, minutas ein liungas — ha la lavur de quellas urialas dau plirs toms meditaziuns. Gliud che lavuran bia han adina peda, quels che havessen temps detgavunda han quella mai.»

Jeu haiel cuschiu, pertgei che per l' ina haveva la giuvna raschun e per l' altra ston ins adina schar il davos plaid alla femna, sche Ti vul viver en pasch. Nossa tscheina era alla fin. Jeu havess aunc bugen discurriu in mument cun mia compatriota, denton ella leva si e tonscha a mi il maun: «Buna notg per questa sera, jeu haiel empermess ad ina cumpogna de visitar ella e stosel tener plaid. Jeu

sperel denton de saver discuorer aunc pli cun Vus sur de quellas damondas, e nuota per mal.»

«Anzi, anzi in plaid sincer sa mo promover la caussa e quei ei gie nies intent. Buna notg matta.»

Cun pass schi levs sc' in cavriel eis ella stulida ord la pensiun. Jeu haiel buiu miu caffè e sundel ius cun in bien propiest encunter casa.
